aktuální problematiky. Svým vlastenectvím připomíná Dalimilovu kroniku, které se blíží i jednoduchostí výrazových prostředků, rýmovou technikou a v podstatě kronikářským způsobem vyprávění. Prostředí, v němž se děj odehrává, je všední a hrdina je podán bez jakéhokoli heroisování; nenajdeme také žádná líčení nádhery, extasí nebo muk, v nichž si libovala běžná legendární epika. I zázračný živel je umírněný; zázraky jsou spjaté s všedním děním a jsou voleny tak, aby jejich rozpor se skutečností byl co nejmenší.

Z legendy přinášíme tři ukázky: líčení Prokopova mládí, některých jeho skutků a jeho smrti. Tyto ukázky jsou voleny tak, aby vystoupil rozdíl mezi dvojím pojetím epiky, které se rýsuje ostře ve srovnání této legendy s legendou o sv. Kateřině: první ukázka je protějškem Kateřininy konverse (viz dále na str. 370-376), druhá je dokladem, jak se legendární látka prolíná s aktuálními hospodářskými problémy (srov. zvláště v. 159 a další), poslední ukázka je protějškem mučení Kateřiny (viz dále na str. 377-382).

(PROKOPOVO MLÁDÍ)

Svatý Prokop jest slovenského roda,
nedaleko ot Češského Broda.
Tu ves dobře buoh rozplodil,
v niejž sě ten svatý urodil.
A však dobře pověděti směji:
tej vsi jmě Chotúň dějí,
v niejžto bydléše starý kmet.
Ten sobě jmieše mnoho let;
svú ženu šlechetnú jmieše,
s nížto manželstvo držieše,
přátel ni prvých ni posledních,
ale.....

(Chybí list: manželům se narodil syn Prokop, který byl od dětství ctnostný, pokorný a zbožný. Rodiče ho poslali na studie na Vyšehrad, kde se tehdy učilo slovanským jazykem.)

.....v krátkém časě
tomu písmu nauči sě.
Mistři sě tomu diviechu,
mezi sobú tak mluviechu:
„Prokop dobře u písmě dospěl
a ve čsti i v kázni prospěl;
neb nikdy prázden nebieše,
nebo na modlitvě nebo v knihách čtieše."
Tak sě učil velmi míle,
netbal ijedné kratochvíle,
divné ovšem pokory bieše,
že již každý to mluvieše:
„Tento Prokop tako jest tích,
již jako by byl ovšem mnich."

Nikdy neviděli, by smál,
ani kdy s dietkami več jhrál,
jedno pěl hodiny nebo páteře
někde súkromie nebo v kóře.
Počěchu sě kanovníci diviti
a řkúc: „Co chcemy učiniti?
Vidímy člověka dobrého
a ke všiej čsti podobného.
Již' jest dobře na tej době,
přitovařišmy ho k sobě
pro jeho pokorné poníženie!"
Snidu sě vyšehrazská kněžie.
Byvše všichni v tej radě
v kapitole na Vyšehradě,
vzvolichu jej služebníkem,
u svatého Petra kanovníkem.
Nerád tomu svatý Prokop bieše,
neb tohoto světa nenávidieše.
Ješče by to byli učinili,
ež by jej proboštem vzvolili;
ale svatý Prokop, vida světskú lest,
potupi toho přiebytka čest.
Ijednoho pokoje nehledaje,
viece sě pro buoh pokořije,
nenosil drahého oděnie,
ni pitie drahého ni jědenie.
Tehdy všichni kanovníci,
děkan, probošt i třiedníci
svatého Prokopa povýšichu,
knězem jeho učinichu.
Sta sě potom velmi vskóře,
slúži mši u vyšehrazském kóře.
Své pokory neproměnil,
viece než dřiev pro buoh činil.
Kanovníkem na Vyšehradě bieše,
ale jinéj proměně chtieše
a řka: „Čemu mi je tato čest,
jenž činí duši přčlest?
Vědě, že nenie bohu vzácen,
ktož božie miluje, ten bude ztracen."
O tom bylo by mnoho praviti,
ale musímy toho ukrátiti,

nebo jest viece pravenie
o jeho milosti, i mluvenie.
Ot dávných časóv to jest myslil,
kde by kromě lidí bydlil.
Naleze mnicha starého,
ke všiej čstnosti podobného,
i počě jeho prositi,
chtě týže zákon nositi.
Tehdy ten mnich duchovný
vida, že jest člověk rovný,
i počě mluviti k ňemu
právě jako k synu svému
řka: „Proč ty zákona žádáš,
a ty velikú čest sbožím jmáš?
V svatého Benedikta zákoně
musíš jmieti utrpěnie,
kromě přátel přěbývati,
svýma rukama dělati."
Svatý Prokop jemu pověděl
a řka: „Však jáz dobřě vědě,
že jest to vaše ustavenie,
jakož svědčí svaté čtenie,
aby nic vlastného nejměli
a poslušenstvie držěli,
abychom všechno prodali
a ve jmě božie rozdali.
V tejto mě prosbě nemeškaj,
prosím, svatý mně zákon daj."
Tdy starý mnich, jsa v tej mieřě,
vida jej v ústavnéj vieřě,
pro prosbu svatého ducha
poda jemu mnichového rúcha.
Pak dotavad s ním tu bydlil,
až sě dobřě zákonu naučil.
Potom jide do svého kraje,
tajně sobě bydla ptaje,
ne proto, aby přátely viděl,
jedno kde by na púšči seděl,
tu kde by bylo miesto sličné
a bohu slúžiti slušné.
I bra sě do jedneho lesa,
s sobú vši potřěbu nesa.

Takž pak po tej púšči chodě,
přiblíži sě k jednéj vodě.
Ta voda Sázava slóve,
ješto i dnes pod klášter plóve.
Nechtě přěs tu řěku dále,
shrnu sě při jednéj skále.
Ta skála stáše v tej chvíli
ot Kúřimě za dvě míli.
V tej skále ďáblové přěbýváchu
a mnoho zlosti ukazováchu.
Svatý Prokop, vida jich zlost,
vstúpi proto u věčší čstnost;
proti hřiechóm bojováše
a těm psóm otpoviedáše
řka: „Nelzě vám zde jmieti moci,
když mi bóh ráčí spomoci."
Velikého utrpěnie bieše,
mnoho na modlitvě, a málo jědieše:
jabléčka planá a želudy,
a pod mierú napíjal sě vody.
Až počě okolo sebe planiti
a domek tudiež sobě staviti,
a pňevie také kopáše,
tu sobě stravně utěžčváše.

(SKUTKY SVATÉHO PROKOPA)

Ščedr hostem byl i pústenníkóm
i všěm božím služebníkóm,
tiem sbožím slúžil tak hotově
leč sirotkóm, leč chudéj vdově.
Za jeho tu svatých časóv
neby ijedněch nedostatkóv;
nebo jej všichni milováchu,
ktož koli s ním přěbýváchu.
Nebo skrzě své dobré skutky
poviedajě jim otpustky,
činil jako lékař múdrý,
dávajě všěm příklad dobrý.
Mnohé lidi hřiechóv zbavujě,
posielal dušě do rájě.

Cuzieho nic nechtěl žíti,
práv ústavně do své smrti.
Klášterského nic neužíváše,
jedno což svýma rukama vyděláše,
tiem sě krmil i odieval
a chudým ščedřě udielal.

A ješče nevšeť jest tuto psáno,
což jest dobrým lidem známo.
A všichni, ktož toto slyšíte,
proč takéže nečiníte?
Poslúchajte, hostákové,
k tomu všichni lejchéřěvé,
kteří po světu blúdíte
a na lidech k tomu lúdíte,
ješto rádi béřete cuzie,
chovajte sě duše ztracenie,
otkadž nenie vykúpenie,
jedno tam věčné bydlenie.
Náhle toho ostanúce,
svatého Prokopa příklad přijmúce,
poprosite otcě svatého,
aby vy zbavil ohně věčného,
bychomy, hřiechóv zbudúce
a svých sě vin pokajúce,
viec všeho zlého ostali,
potom bohu sě dostali.

(SMRT SVATÉHO PROKOPA)

Již svatého Prokopa divy rostiechu
a na vše strany rozneseny biechu:
mnoho slepých prohlédáše,
chromých bez čísla usdravováše;
běsy ot lidí othonieval,
boží mocí belhavým choditi kázal;
mnozí němí jsú mluvili,
k tomu hluší jsú slyšěli,
kteříž koli byli nemocni,
také mnozí malomocni,
bez čísla usdraveno jich mnoho,
až nemóž počísti toho.

Však znamenajte: jeden nemocný,
po všem tělu malomocný,
přijide k otci svatému,
poruči sě mocně jemu.
Svatý Prokop přijem pracného,
do téhodne chova jeho;
po témdni počě otpuščenie bráti
a chtě do svého kraje vstáti.
Svatý otec, na chudé laskavý,
vida, že člověk na těle nesdravý,
počě jeho litovati,
že jemu nejmá co dáti.
Již bieše pro buoh všecko rozdal,
neb jmu buoh byl smrt zvěstoval,
i bieše sě všeho zbavil,
než jediné rúcho na sobě ostavil.
Vece: „Milý synu, mněť jest s tohoto světa sníti,
nebuď léň do třetieho dne zde býti;
až mě do rovu doprovodie,
tutoť mú sukni tobě dadie.“
Jakož sě potom je stalo,
to uslyšíte, až ješče počtu málo.

Již ot narozenie syna božieho
po tis'úci po padesát léta čtvrtého
takého byl šlechetenstvie,
že jemu buoh zjěvil proročstvie:
svú smrt před dvěma dnoma věděl,
tu svýma přieteloma pověděl,
Vitošovi, sestřěnci svému,
a Jimramovi, bratřci druhému.
Těma k sobě přijíti kázal
a pořád jima vše ukázal
a řka: „Synové moji milí,
vy jste se mnú ot mladosti byli;
choval sem vás ot počátka
jako slepičě svá kuřátka.
Třetí den andělské poslánie,
to slovo božie zvěstovánie,“
vece, „mněť jest s tohoto světa sníti.
Věztež, co sě vám stane po méj smrti,

to vám pořád vše zjěvuji
a bohu vás poručiji;
nebo mnozí na vás kročie,
že vy ottadto vysočie.
A takto sě potom stane:
jiné kniežě po Břěcislavovi vstane,
tomu bude jméno Zbyhněv,
ten ukáže nad vámi svój hněv.
Uposlúchajě lestných lidí
ottavadto vás vypudí,
i dá pak to miesto Němcóm,
otkads jiným cuzozemcóm;
a vy, nejmajíc kde býti,
musíte do jiné země jíti.
Tam přěbudete šest rokóv,
až buoh umění těch sokóv,
ješto budú na vy sočiti
nebo kterú křivdu činiti.
Proto, moji synové milí,
tak jakož ste se mnú byli,
v sboží v hromadě bydléce
a mezi sobú sě nezléce,
přěbývajíce tam míle,
ažť i mine ta zlá chvíle,
ot boha sě nerozpačijíce,
ale ve všem sě jemu porúčějíce,
i v žalosti i ve smutciech,
také ve vších dobrých skutciech.
A stane-li sě co vám zlého,
poprosite boha samého.
Tož vám pravi i jinéj bratří,
že vás buoh ve všem opatří,
i také vás skóro utěší,
že vámi zasě pospieší,
vašě nepřátely zatratí
a vy se vší čstí navrátí.
Buoh to učiní svú mocí
a s mú nedóstojnú pomocí.
A kehdyž těch šest let mine,
kněz Zbyhněv nemilostivý zhyne,
a potom bude kněz Vratislav,
ten bude na buožie sluhy laskav.

Ten sě k tomu klášteru obrátí
a vás se vší ctí navrátí;
a taký pokoj buoh vám učiní,
viec budete jmieti i po vás jiní."
A když jima to vše pověděl,
již na smrtnéj posteli sedě,
kakž kolivěk mdle dýcháše,
proti ďáblu dva dni bojováše,
prosě za vše své milé syny,
aby bóh spustil jich viny,
i za jiné, ktož budú jeho sluhy,
aby byli zbaveni túhy,
v kteréj koli núzi jsúce,
k ňemu nábožně volajíce.
„Budú tebe, bože, prositi,
rač jě v jich prosbě uslyšěti."
To sě dějieše po kumpletě:
pozva sobě jiné bratřie,
potvrdě jich v dobréj vieřě,
aby stáli vždy v tej mieřě.
Dav jim milé požehnánie
i vzě ot nich otpuščenie;
uzřěv svatého anděla,
pusti duši z svatého těla.
Bratřie žalostně plakáchu
a tak mezi sobú voláchu:
„Komu nás, otče svatý, ostavíš?
Komu-li nás po sobě poručíš?
Toť smy po tobě osiřěli nebožátka,
auvech, jako po slepici kuřátka.
Přěbývali smy s ním milostivě,
již ostanemy po tobě žalostivě.
Avech nám otče takého!
Ba, kde dobudemy sobě jiného?"
To i jiné mezi sobú mluviechu
a velikú žalost jmějiechu.
Ot narozenie syna božieho
po tis'úci let po pětidcát pátého
sšel svatý Prokop s tohoto světa,
jenž byl češské země osvěta;
z nepokojného sboru
jide do věčného dvoru.

K jeho pohřebi pozvachu českého
biskupa, Severa pražského.
Ten dóstojně, jakž jest bylo,
schova v zemi svaté tělo.
A v ty časy onomu pracnému
sukni dachu malomocnému.
Ten jim děkováše, poklek
a onu sukni na sě vzvlek
i vezřě ten na své tělo,
ande jako sniežek bielo.
To sú všickerni viděli,
ktož sú koli při tom byli,
že ten člověk by usdraven
a všie své nemoci zbaven.
A v túže hodinu sta sě,
ten svaté tělo viděti žádáše;
proto srdečně vzdýchaje,
prosieše přěmilostívě:
„Ó, svatý Prokope, pomoz mi,
ať tě uzři dřiev, nežli budeš v zemi!"
A jakž to rychle povědě,
tak oběma očima vzhledě.
Dotavad by jemu viděnie dáno,
doňavadž tělo svaté nepochováno.
Proto nedána sta jemu zraky delšie,
nebo člověk taký bieše,
žebráním sě obchodieše,
neb dělatí neumieše.
A k tomu v tom svatém domě
v ty časy bieše rozkošná vóně;
kteříž kolivěk nemocní
neb kteří při tom byli pracní,
všichni biechu usdraveni
a všie nemoci zbaveni.
Takoť sě jest všechno stalo,
jeho bytie dokonalo.
Buď buoh v tom ve všem pochválen,
jenž kraluje věky věkóm, amen!

Také toho neomlčím,
což sě do jeho vzróstu domním:

Byl jest člověk urozením vysokým,
u pleci i v těle stavem širokým,
v hnáty byl velmi silný,
ve všem těle ovšem plný.
Hlavu dosti velikú jměl,
a tváří ovšem bieše biel;
čelo jměl dosti veliké,
brádka bieše črná také.
Vlasy črné střědnie jmějieše
a vezřěnie jasného bieše.
Promluvenie jměl milostivé
a srdce k každému nelstivé.
Rúcha nemnoho jmějieše,
jedno sukni a kápi nosieše,
škapléř jmějieše pro dielo,
toť jest rúcho bylo,
a na nohách nohavičě,
a k tomu lehké čřěvíčě.
Ač bych pravil o posteli,
o tej jste dřieve slyšěli.
Již to všechno opúščěji,
svatému sě Prokopu porúčěji.

1 *slovenského* slovanského – 6 *Chotúň* ves sev. od Kouřimi – 7 *kmet* starší venkovské osady 18 *v kázni* v dobrých mravech – 19 *prázden* bez práce – 22 *ijedné* žádné – 26 *ovšem* zcela – 29 *jedno* jen; *hodiny* kněžské hodinky, t. j. modlitby ustanovené na určité hodiny; *páteř* otčenáše – 30 *v kóře* ve sboru – 34 *podobný* způsobilý – 35 *na tej době* v tom věku – 36 *přitovařišmy* přidružme – 38: sešli se vyšehradští kanovníci – 42 *u svatého Petra* kapitulní kostel sv. Petra na Vyšehradě byl založen teprve r. 1073 za Vratislava II. (srov. pozn. 233) – 46 *eš že* – 48 *potupi čest* pohrdl poctami; *přiebytek* život – 54 *třiedníci* náměstci, vikáři – 57 *vskóře* brzo – 62: ale chtěl se stát něčím jiným – 64 *přělest* klam – 65 *vědě* vím – 69 *pravenie* vypravování – 72 *kromě lidí* daleko od lidí – 76 *zákon* řád, řehole – 78 *rovný* spravedlivý – 82 *zbožím* majetkem, pro majetek – 89 *ustavenie* ustanovení, předpis – 97 *jsa v tej mieře* jsa pohotově – 98 *ústavný* vytrvalý – 104 *bydla ptajě* hledaje bydliště – 108 *slušné* vhodné (pro službu Bohu) – 116 *shrnu sě* přistěhoval se, usadil se – 130 *pod mierú* skrovně, méně, než byla míra – 131 *planiti* vysekávati les – 132 *tudiež* na tom místě – 133 *přievie* pně, pařezy – 134 *stravně sobě utěžěvdše* dobýval si potravy

137 *hotově* pohotově, ochotně – 138 *leč . . leč* i . . . i, buď . . . buď – 149 *cuzieho žlti* cizího užívati – 150 *práv* spravedlivý; *ústavně* ustavičně – 154 *udielal* udílel, dával – 158 *takéže* stejně (jako on) – 159 *hostákové* cizáci, cizinci (zvl. ště obchodníci) – 160 *lejchéř* potulný zpěvák, podvodník – 162 *lúdíte* dožadujete se – 164 *chovajte sě* vystříhejte se – 165 *otkadž* odkud – 167 *ostanúce* zanechajíce – 170 *vy* vás – 171 *zbudúce* zbavíce se

186 *počísti* vypočítati – 191 *příjem pracného* přijav nemocného – 193 *otpuščenie brátí* loučiti se – 204 *nebuď léň býti* neleň býti, buď – 208 *počtu* budu čísti, přednesu – 210 je udáno chybné datum 1054 místo 1053 – 216 *Jimram* podle jiných legend byl syn Prokopův; *bratřci* bratru (klášternímu) – 218 *pořád* po pořádku – 226-272: týká se dočasného vy-